

МЕТАФІЗИЧНІ АСПЕКТИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ 20–50-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Розглядається проблема геніальності й метафізичні аспекти творчості Т. Осъмачки, І. Багряного, В. Барки, У. Самчука, Є. Маланюка, О. Ольжича, Олени Теліги в контексті творчих процесів найталановитіших митців світової літератури.

Ключові слова: консолідуєчий національний міф, трансцендентальна інформація, вітаїстична код-програма, Астральний Архів, ноосфера, міфопоетична парадигма, міфологема, міфема, колективний розум нації.

Художні твори справді талановитих письменників, в яких героями (персонажами) в прозі чи ліричними суб'єктами в ліриці виступають історичні особи, тобто колись справді існуючі люди, мають дивовижну властивість індивідуально містити в собі цілісну й точну до найменших деталей епоху. Вони винятково вірогідні, власне, мало не ідентичні тим особистостям, які реально жили. Даниїл Андреев писав, що кожен геніальний митець стає батьком (матір'ю) свого героя й у випадку створення високохудожнього образу-характеру чи образу-типу навіть робиться причетним до того, що Сили Провидіння колись пошлють на землю саме таку людину у фізичній плоті й крові: „Лев Толстой – батько Андрія Болконського, хоча, звичайно, не в тому розумінні, в якому він був батьком Сергія Львовича або Тетяни Львівни... Образ Андрія Болконського сприймався і творчо співпереживався мільйонами людей, котрі читали Толстого. Психічне випромінювання цього людського фактору надзвичайно посилило об'єктивно існуючий, створений Толстим ефірний образ Андрія, а для метаобразу, тісно пов'язаного з ним, він став однією з матеріальних іпостасей, чимось на зразок ефірного тіла, полегшуючим і прискорюючим його розвиток, начебто наповнюючим його сутність новими гарячими силами й енергією життя. Можливо, в наступному еоні.., той, що відомий нам як Андрій Болконський.., візьме участь у великій творчій праці разом з усіма нами” [1, с. 198]. Реальні життєві історії, як не дивно, підтверджують можливість втілення мистецькою уявою витвореного образу в життя. Наприклад, французький художник Огюст Ренуар ще за десять років до народження власної дружини намалював її в іпостасі античної богині Венери. Коли ж на розписаних на замовлення фарфорових тарілках цей же митець відтворював образ вінценосної Марії-Антуанетти в профіль, замовник кілька разів сварився з художником, що через його примхи зазнає збитків, бо покупці не впізнають свою улюбленицю, адже намальована Ренуаром вельможна

дама чомусь наділена надто коротким носиком. Зате значно пізніше на цих зображеннях усі впізнавали дружину художника Алін. Троє синів, які народилися в подружжя, теж виявилися феноменально подібними до дітей із ранніх полотен Ренуара, коли в нього власної сім'ї ще не було.

Історична особа в художньому творі відрізняється від створеної уявою автора тим, що своє земне життя вона вже прожила й свою місію меншою чи більшою мірою виконала. Проте, знаходячись поза межами фізичного життя, власне, у „астралі”, душа колись існуючої великої людини прагне спілкування з цивілізацією. Медіумом у такому випадку може виступати геніальний митець, який за принципом телепатії, при цьому ще й трансцендентної, завжди потужно генерованої Силами Провидіння якраз йому впевненості й віри, що було саме так, а не по-іншому, внутрішнім оком вловлює „візію” або внутрішнім слухом чує „розповідь”, „сповідь”, „одкровення” душі свого літературного героя. Тож зовсім не випадково В. Тюпа в примітках до праці „Архітектоніка естетичного дискурсу” наводить слова О. Толстого: „Марне, художнику, ти уявляєш, що ти своїх текстів творець”. І уточнює: „Правильніше було би сказати: марне, художнику, ти уявляєш, що тільки ти є самостійним автором власних творів” [5, с. 216]. Закономірно, що Богдан Хмельницький у романі у віршах Ліни Костенко „Берестечко” й у прозовому романі П. Загребельного „Я, Богдан” – фактично за всіма ознаками дуже близька та ще й ідентична реальній особистість. „Спілкування” астральної сутності у земному житті великої людини, на щастя, ніколи не стає доступною письменникам „середньої руки”. Ті ж таки твори про гетьмана Богдана Хмельницького П. Панча, Н. Рибак – цьому реальному підтвердження, оскільки є „авторськими саморобками”, а не співтворчістю митця і Сил Провидіння, які не відкрили авторові телепатичний міст із реальним прототипом художнього історичного героя. Написання історичного твору, звернення митця до колись насправді існуючих образів або колізій у долі непересічних особистостей має точкою поштовху завжди подібну ситуацію в добі, сучасній авторові, чи трансцендентну спорідненість таланту, долі, вищого призначення двох митців: того, котрий уже відійшов у інші світи, і того, хто на нього рівняється, з ним трансцендентно спілкується, коли про нього пише. Контакт генія з Небесним Архівом відбувається в межах процесу найвищого натхнення. Написані навіть геніальним автором твори поза цим моментом не стають шедеврами. Водночас у процесі творчості автор зобов'язаний повністю довіряти інформації, яка транслюється і не прагнути щось переробити на свій лад. Лев Толстой про абсолютне підпорядкування митця вказівкам натхнення писав: „Уява – така рухома, легка властивість, що з нею треба поводитися дуже обережно. Один невдалий натяк, незрозумілий образ, – і все зачарування, викликане сотнею прекрасних, вірних описів, зруйновано” [4, с. 23]. Проте навіть тоді, коли твір написано, а прототип з астралу втілюється в іпостасі літературного героя чи ліричного суб'єкта, творче дійство ще не може вважатися повністю й остаточно завершеним. Воно залишається відкритим доти, поки в ще одну форму

співавторства не вступає рівний авторові інтелектуально й духовно читач-реципієнт, той винятково рідкісний з-поміж тисяч випадкових і недолугих пересічних читачів, якому під силу сприймати художній твір не як „что-то”, предмет для відпочинку, а як важку, але надзвичайно цікаву й приємну духовну співпрацю з автором. На доказ істинності нами сказаного наведемо більш доступну за змістом думку В. Тюпи про апогей сприймання читачем образу Євгенія Онегіна О. Пушкіна: „Співтворчість читача зовсім не в тому, щоб власною уявою народити свого Онегіна, і не в тому, щоб угадати Онегіна пушкінського; вона в тому, щоб разом із Пушкіним „побачити” ейдос творчого одкровення, унікально зреалізованого у пушкінському тексті. Комунікативна подія – це не присвоєння адресатом тексту, не замкнення сприймаючої свідомості самої в собі, але й не підлягання волі автора сказаного; це сходження до інфратексту, вихід із себе в інтерсуб’єктивну область зустрічі свідомостей („ноосферу”)” [5, с. 212]. Насамперед таким інтелектуальним читачем стають високопрофесійні критики або літературознавці, зусиллями яких далеко не завжди і, тим більше, далеко не до кінця свідомо зрозумілі, а не просто близькі на рівні підсвідомого сприймання без засвоєння (цей аспект розкривається в ракурсі висновку: мовляв, добре розумію, що твір прекрасний, але чому – пояснити не можу навіть самому собі), геніальні тексти. Принагідно вважаємо за потрібне сказати, що літературний герой чи літературний суб’єкт часто-густо має властивість набирати ознаки музи, тільки музою не треба вважати, як це маємо в масовому розумінні, конкретну людину, якій нібито присвячені вірші, бо вони ніколи не стосуються реальної людини, а образу ідеалізованого, тонко матеріального, чи богиню творчості. Муза як астральний суб’єкт мистецького благоговіння в інтимній ліриці й літературний герой прозового твору (літературний суб’єкт у творі ліричному, ліро-епічному) – фактично тотожні поняття. Митець своєрідно „закохується” у ним же створеного героя (незалежно від його статі), обожнює свого героя (ліричного суб’єкта), аж до прояву справжніх ревнощів активно відстоює власне дітище як єдино можливе літературне втілення, а чужу думку про тотожного героя, що за свого земного життя був непересічною історичною постаттю, тому став об’єктом наукових досліджень і літературних версій у творах інших авторів, сприймає болісно. Іншими словами, антична легенда про Пігмаліона не така вже й вигадка, а скоріше узагальнюючий філософський висновок про один з аспектів творчості. Досить поспілкуватися на цю тему, наприклад, про художнє втілення образів Івана Франка з Романом Гораком, Ольги Кобилянської – з Валерією Врублевською, Роксолани – з Сергієм Плачиндою, Марії Башкирцевої – з Михайлом Слабошпицьким, як істинність нами сказаного обов’язково підтвердиться. Шедевр завжди народжується з любові, причому з найвищого її прояву, власне, любові високодуховної, найбільш досконалої, яку стародавні греки називали *агаре*, хоч самому авторові, насамперед співцеві інтимної лірики, може видаватися, що ним рухає тільки *eros*.

Навіть побіжний огляд життєписів і творчої спадщини письменників української діаспори ХХ ст. неупередженому літературознавцеві надає чимало епізодів, які з точки зору матеріалістичного світогляду проінтерпретувати неможливо. По-перше, яскрава когорта майстрів слова, чи не кожен з яких самовисувався або був рекомендований відповідними інституціями на здобуття Нобелівської премії, не дала жодного генія. По-друге, на реалії життя цих митців щохвилино накладався своєрідний фатум, який полягав не лише в тому, що, наприклад, надзвичайно талановитий поет Олег Ольжич у роки другої світової війни прибув на окуповану німцями Україну, свідомо наражаючи себе на небезпеку й нехтуючи власним талантом, який міг досягти кульмінаційної точки, якби його носій передчасно не загинув у фашистському концтаборі Заксенгауз, а й у дивовижній подібності обличчя агонізуючого Тодося Осьмачки до всім відомого обличчя Данте Аліг'єрі (Іван Багряний у листі до Григорія Костюка наголошував, що його просто шокував лик умираючого: „Останній раз я бачив його в лікарні в Мюнхені, розбитого паралічем і безпам'ятного, в ліжку, витягненого на весь ріст, суворого, як Данте. Всіма забутого і покинутого. Ця різюча подібність задуманого в безпам'ятстві, вимученого і вже потойбічного Осьмачки до Данте потрясла мене до глибини душі. І я тоді мало не заломився в моїй вірі в українську людину, для якої і найкращі сини нації – порожнеча” [2, с. 179]), обранням Василем Баркою чернецтва в миру й свідомої самотності від ще зовсім молодого віку до глибокої старості. По-третє, сукупно витворений поколінням українських митців 20–50-х років ХХ ст. консолідуєчий вітаїстичний міф України продовжив і збагатив національний міф, створений ще Т. Шевченком. Порушення цими письменниками навіть одного закону (проживання поза межами України), звичайно, призвело до певного збою, системних помилок, але й у такому випадку національна ідея як явище органічне й трансцендентне не перестала впливати на уми українських митців. У той час, коли більшість материкових українців з причини репресій і жорстокого тоталітарного нищення цю ідею свідомо викреслювала зі свого життя, письменники української діаспори ставали чи не єдиними справжніми її носіями. На чужій території вони зуміли зберегти віру в незалежну Україну, й ця віра згодом, уже в часи незалежної України, запліднила уми українців кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Національна ідея як метафізична код-програма для кожного народу надзвичайно важлива. Згадаймо, як врятували Чехію студенти, відкрито заговоривши на вулицях Праги рідною мовою. А відбувалося це тоді, коли навіть побутовою в Чехії стала німецька, й Ф. Енгельс заявляв, що чехи як нація приречені на остаточне й незворотне поглинання могутнім своїми національними устоями сусідом. Постав практично з нічого у формі національної держави після другої світової війни Ізраїль, виконавши підсвідому код-програму не лише живих, а й „мертвих і ненароджених”, до речі, мільйонами знищених у німецьких

концтаборах. Що цікаво: Палестина, яка мала ті ж самі шанси на повноцінну державу, що й Ізраїль, їх не використала й досі.

Відсутність національної держави завдає тяжкого удару насамперед по геніях. Геній, що не відбувся, зазнає психічних, фізичних і духовних змін. Це може виражатися неприкаяністю, що було характерним для Т. Осьмачки й В. Барки: один усе життя провів у мандрах і страхах бути отруєним, другий унаслідок фрустраційних процесів знайшов схованку своїй душі в „білому чернецтві”. Інколи геніальність, яка не відбулася, спричинюється до активізації рецесивного, власне, того, де „ген опущений у підтекст Книги Буття” [3, с. 118], стану й діє за методикою „переселення душ”. Якщо взяти до уваги надзвичайну складність селекції генія Силами Провидіння, то цілком імовірно, що „клони” колишніх найталановитіших людей планети використовуються для появи геніїв іншого історичного часу й іншої нації. Рецесивний фактор у випадку „невдалої” реалізації на прикладі останніх днів життя Т. Осьмачки, котрий почав фізично уподібнюватися до геніального Данте, більш ніж промовистий. При цьому не можна не брати до уваги того, що коли місія генія виявляється неможливою, Сили Провидіння її перекладають на групу менш талановитих людей, які гуртом здатні зробити те, що повинен був виконати один-єдиний із них. Витворення літературою української діаспори 20–50-х років національного консолідуючого міфу – документальне підтвердження цьому явищу. Геній гарантує народові вічність, активізує всі латентні вітаїстичні процеси, переводячи їх з „підтексту” в „текст” життя, наснажує тонкими енергіями національну ідею. Часом геній може виконати й те, на що нездатні й сотні просто обдарованих людей: якщо завдяки їм нація прогресує в арифметичній прогресії, то завдяки генію – в геометричній. Селекція генія відбувається протягом десятків поколінь під пильним наглядом Сил Провидіння, проте саме народження унікальної людини ще не означає гарантії реалізації в ній закладеної геніальності, власне, активного використання здібності користуватися Астральним Архівом. З причини обмеженості обсягу цієї наукової розвідки ми не можемо посилатися на думки про геніальність людини видатного російського генетика Володимира Ефроїмсона, не можемо дозволити собі цитувати праці інших дослідників, що зробили відчутний прорив у трактуванні проблеми геніальності, – Семена Грузенберга, Дмитра Овсяннико-Куликовського, тим більше – Георга Гегеля, Іммануїла Канта, Карла Юнга, котрі однозначно твердили, що другою рисою становлення генія є унікальний трудоволізм, третьою – високий поріг болю, феноменальна вразливість, а точкою становлення – момент імпресингу, який, наприклад, для Авраама Лінкольна проявився, у формі побаченого ним жорстокого побиття рабовласником прекрасної дівчини-креолки, для Софії Ковалевської – як ряди величезних цифр на плакатах, якими обклеїли стіни рідного помешкання, готуючи його до ремонту, для героїні роману Л. Костенко „Маруся Чурай” – як пісня про фізично

знищеного польською шляхтою батька, котрий бандуристом був несподівано названий Чураєм-орликом.

Зв'язок дуже талановитої людини (не тільки генія) з Астральним Архівом (особливими вмістилищами ноосфери) завжди відбувається спонтанно. Щоб довести, що ці архівні метафізичні вмістилища існують насправді, досить згадати, як незалежно один від одного своїм персонажам – батькові й сину – Олесь Гончар у романі „Собор” і Павло Загребельний у рукописі роману „Диво” дали прізвиська Лобода. Проте користування Небесним Архівом не завжди можливе. Переважно воно уривається зовсім або суттєво утруднюється, коли реципієнт перебуває поза межами рідного краю. Річ у тому, що ДНК кожної особистості завжди накладаються на клітинні коливання підсоння, рідної землі, предковичного ареалу існування багатьох поколінь предків. Недаром кожен етнос жертвовно захищає землю батьків не лише тоді, коли вона багата, особливо придатна для життя, а й тоді, коли це всього лише скелі, пустеля, безплідні гори. Для генія саме ці частотні коливання й стають порталом, завдяки якому стає доступним Небесний Архів: „...Частотні характеристики електромагнітних полів, що в природі є носіями інформації, близькі до ритмічних характеристик музичних творів, а отже, митці неусвідомлено керуються ритмами власних емоційних процесів, на які накладаються космічні сигнали” [3, с. 121]. Еміграція, проживання на чужому континенті Т. Осьмачки, І. Багряного, У. Самчука, закономірно, катастрофічно порушила такий природний зв'язок, а це унеможливило перехід з орбіти високої обдарованості на орбіту геніальності. Закономірно, що у житті нації геній відіграє роль особливу й настільки важливу, що Сили Провидіння і Сили Зла не можуть ставитися до його існування нейтрально. Кожна з цих двох полярних метафізичних сил старається мати геніальну людину в своєму підпорядкуванні, адже від цього залежить прогрес чи регрес людства, рух всієї цивілізації за висхідним чи низхідним вектором. Геній транслює найглибший зміст своїх творів колективному підсвідомому, яке націлене на перспективу, на великий час. Той, хто читає вірші Тодося Осьмачки, Олега Ольжича, Євгена Маланюка, не завжди розуміє, чому саме вони йому подобаються, як не повною мірою пересічний читач розуміє і такі складні твори Тараса Шевченка, як „І мертвим, і живим...”, „Великий льох”. Урешті, це не така вже й біда. Головне, що задіюється колективне підсвідоме і переформатовує кожен особистість читача зсередини. Такий процес може бути довгим і складним, але він завжди продуктивний і в своїй кульмінаційній стадії раптовий і незворотний.

1. Андреев Д. Л. Роза мира / Даниил Андреев. – Петрозаводск : Карелия, 1994. – 295 с.
2. Козак С. Шукав у слові Україну: До 40-річчя з дня смерті Тодося Осьмачки // Березіль. – 2002. – № 11–12. – С. 175–179.

3. *Околітенко Н. І.* Доля України у світі законів Ойкумени / Наталя Околітенко // Дніпро. – 2006. – № 7–8. – С. 118–128.
4. *Толстой Л. Н.* Что такое искусство? / Лев Толстой. – М. : Современник, 1985. – 592 с.
5. *Тюпа В. И.* Архитектоника эстетического дискурса / В. И. Тюпа // Бахтинология: исследования, переводы, публикации: К столетию рождения Михаила Михайловича Бахтина (1895–1995) / сост., ред. К. Г. Исупов. – СПб. : Алетейя, 1995. – С. 206–216.

Аннотация

Рассматривается проблема гениальности и метафизические аспекты творчества Т. Осъмачки, И. Багряного, В. Барки, У. Самчука, Е. Маланюка, О. Ольжича, Елены Телиги в контексте творческих процессов самих талантливых писателей мировой литературы.

Ключевые слова: *консолидующий национальный миф, трансцендентальная информация, витаистическая код-программа, Астральный Архив, ноосфера, мифопоэтическая парадигма, мифологема, мифема, коллективный разум.*

Summary

It is considered the problem of greatness and metaphysical aspects in the works of T. Os'machka, I. Bagryanyj, V. Barka, U. Samchuk, Ye. Malanyuk, O. Ol'zhych, O. Teliga in the context of creative processes of the most talented artists of world literature in this scientific article.

Key words: consolidating national myth, transcendental information, vitalistic code-program, Astral Archive, noosphere, синхроністичність, mythical and poetical paradigm, myth, mythems, the collective consciousness of nation.

Стаття надійшла до редколегії 8.10.2010 р.